

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ Մ Ե Ր Մ Է Ջ

Արուեստի ոչ մէկ կալուած չի ազդուիր տիրող պայմաններէն ու միջավայրէն այնքան որքան գրականութիւնը: Եւ մասնաւորաբար թատերական գրականութիւնը: Որովհետեւ այս վերջինը կապուած չէ մի միայն գրքին ու պարբերականին, այլ նրա թական հաստատութեան մը՝ թատրոնին, և որուն վիճակը կապուած է իր կարգին ժողովրդի մը ապահով գոյութեան:

Անազատ ազգերը, որոնք կամ հեծնն բռնութեան տակ, և կամ կը թափառին երկրէ երկիր, հերոսական ճիգերով միայն նարատուութիւն կը ստեղծեն ունենալու ազգային թատրոնի իսկ աւելորդ է ըսել թէ որքան անհրաժեշտ պահանջ մըն է թատրոնի ժողովուրդի մը կեանքին համար: Կառավարութիւնները գրեթէ անխտիր որոշ պիտունէ կը յատկացնեն թատրոններու պահպանման, թատերագիրները գործի մղելու համար խոշոր մրցանակներ կը հաստատեն, կը քաջախոսեն եւ գործը և՛ դերասանը և՛ կազմակերպիչը: Որովհետեւ բոլորն ալ ըմբռնուած են այն դաստիարակիչ դերը որ ունի թատրոնը գեղային նկարագրի կերտելու մէջ:

Նրա թափանցիկ, բարգաւաճ և արդիական բոլոր պահանջները լրացնող թատրոնը՝ գրգռու կը հանգիստանայ թատերական գործը: Եւ արտադրութեան Պահանջն ու գնահատութիւնը, բարոյական եւ նրա թական վարձատրութիւնը առիթ կուտան գրողներուն արդիւնատար աշխատանքի ծուելու: Այսպէս է որ բոլոր առաջադէմ ազգերը ստեղծած են ստուար թատերական գրականութիւն, որուն սնունդով յաճախ կը բաւարարուին նաև այլ ժողովուրդները:

Մեր ժողովուրդը հակառակ իր ապրած անտանելի պայմաններուն, վերջին կէս դարու ընթացքին անկարելի ճիգեր ի գործ դրած է ունենալու հայ թատրոն, կարճ ժամանակ մը, մասնաւորաբար կովկասի մէջ՝ անկրկ յաջողած է իր ժայիքուն մէջ: Եւ ինչ որ ինչ որ հայ դերասանը պէտք չէ չփոթել հայ թատրոնին հետ երկար տարիներ Պոստը մէջ հայ դերասաններ կանգուն պահած են թատերական կեանքը, բայց ատիկա աւելի շահ բերած է թուրք թատրոնին: Կարճ շրջաններ միայն այս վերջին քաղաքը յաջողած է զէթ հայ թատերախումբը ունենալու, առաւելագոյն կովկասէն եկած ուժերով: Մտուած չէ տակաւին Արշէլեան-Արմէնեան թատերախումբին ստեղծած եռուզեռը՝ Պոստը մինչև գաւառները: Արամեանի անունը երկար տարիներ յետոյ չի դադարի խանդավառել մեզ: Զարթիքն, Փափագն, Շահաթունի, զէմբեր՝ որոնք կը շարունակեն ցեղին շունչը պտըտցնել ստար երկիրներու տակ: Չենք յիշեր տակաւին այն ուժերը որոնք իրենց տաղանդը ի սպաս կը դնեն ուրիշ ժողովուրդներու, ինչպիսին է՝ բնագործի Ռուբէն Մամուլեան մը և կամ Մաքսուտեան մը:

Ճոյց կուտան այս տողերը որ ցեղը ունեցած է թատրոն ստեղծելու անհրաժեշտ ուժերը, բայց մեր ճակատագիրը անկարելի դարձուցած է համախմբելու զանոնք: Այդ պակասը նաև պատճառ եղած է որ մեր թատերական գրականութիւնը մնայ աղքատ վիճակի մէջ: Մինչդեռ գրականութեան տարբեր կալուածներու մէջ մեր գրողներու և անոնց արտադրած գործերուն տարողութիւնը կարող է գոհացնել մեզմէ շատ աւելի բարգաւաճ ժողովուրդները:

Բարեբաղդար սակայն, մատի վրայ համբուով մի քանի անուններ կան՝ որոնք կը փրկեն հայ թատերական գրականութիւնը կատարելապէս անանկութենէ: Շիրվանզատէ և Լևոն Շանթ մեր օրերուն, իսկ Մուրադի եանց անցեալին մէջ, կը մնան մեր մէջ անմրցելի թատերագիրներ: Ճիշդ է, որ շատեր մեր գրողներէն փորձած են թատերախաղեր գրել, որոնք ոչ միայն ոչինչ չեն շահեցուցած մեր գրականութեան եւ իրենց՝ հեղինակներուն, այլ և կարծած են անոնց արժանիքը ամենաթոյլ կողմը: Ոչ ոք չի յիշեր ներկայիս Պետրոս Գուրգենի թատերագիրները, բայց բոլորն ալ սրբութեամբ կը պահեն անոր քանադիմացական գոհարները: Սուրեն Պարթևեանը մէկը չի մտածել իր թատերախաղերով յիշելու, և սակայն անոր տիրական արձանի ու պատմութեանը պիտի դիմանան տարիներու փոթորիկները: Նոյնը գրեթէ բոլոր մնացեալ գրողներուն համար: Սօսըը չենք ընել այլևս բոլոր Վարդան Զօրայեանը գրողներուն, որոնք պատմական սքանչելի շէքուազներ խաչելու բացի ուրիշ օգուտ չեն ապահոված:

Զարմանալի չէ նոյնպէս, որ մեր երիտասարդ գրողները չեն հետաքրքրուիր թատերական գրականութեամբ, ներկայիս կովկասի եւ Պոստը կիսկատար պայմաններն ալ չիկան, որպէսզի մարդիկ մղուին մտածելու թատրոնի մասին: Բացառութիւն մըն է երիտասարդ գրող Նիկոլայ Գասպարեանը, որը միակն է նորերու մէջ թատերագիրներին գրող, անպայման որ քաջախոսելու արժանի:

Աննպաստ, փոքրահաս, անհնարին, և սակայն այս է մեր ապրած պայմանները: Ինչպէս շատ ուրիշ մարդերու մէջ անկարելի յաղթանակած է մեր ժողովուրդը: Եւ անհրաժեշտ է որ թատերական մարդին մէջ ալ անկրկ ի յայտ բերէ բացարձիկ ճիգը: Հայ արտասանմանը պէտք է մտածէ թատերախումբը մը մասին, որ հայ խօսքն ու հայ միտքը պտըտցնէ գաղութի գաղութ: Չեն պակասի դերասաններ և սերողներ կազմակերպող կամ մը կարող է լրացնել մեր կեանքի այս պակասը: Այս միջոցաւ միայն նոր գարկ կ'ստանայ հայ թատերական գրականութիւնը:

ԼՈՒՍԱՆՅՔԻ ՎՐԱՅ

ԶՐՈՅՑ ԵՄԵ ԵՅՑ

— Այ՛, կ'ըսեմ, համարը մեր օրերուն յաճախ յանձնարարուած ապրանք մըն է որուն ստուգումը թէ կապուած անվաւեր, բայց շնորհի գովասանքով շտապողներն հրապարակի վրայ քառական փնտրուած է: Ապագայը որ սակայն իրական արժէքներու մաս, փառքի գահին վրայ բարձր բարոյները բանակ մը կը կազմեն:

— Այ՛, այ՛, կը հասկնամ, ձեր խօսքը ամբողջ մասին է. դուք կը հրճուիք անոր առողջ քննարկով, ու կ'աւելցնէք որ քառական ուղեգրով այդ գեղունի մասին ուրիշներ ունենան ճիշտ այն համոզումը ինչ որ ունիք դուք: Այ՛, մեր սխալը ստոր մէջ կը կայանայ: Մնաց որ մենք զան կը չարհանք կանխակալ մեր կործիչներուն տարտար անոր հագուցելով վերջ:

— Բայց քանի որ այդքան կը պրծնիք, կը խնդրեմ ձեռն յոցն թիւր յանձն առնել իր Պոստը Ամբոյնի Զոյգեանութիւնը կարգադրու: Հաստատուելու ակնի պարզ պիտի ըլլայ ձեզի համար իբր պատա յառաջ քաշու այդ ծախքերուն ծանրութիւնը կ'ընդունէ զարեւու... —

— Իրեքը: Սխալ չհասկցում: Չեմ ժխտեր քաջախոսութեան հարկը, ու խորապէս հաւատացած եմ որ իրական քննարկութիւն մը, որ բարոյական խորք մը ունի և վաւերական արժանիք կ'առնուցեն: Կը ծառայէ, մեծագոյն զարգացման և արուեստի ու գիտութեան բոլոր մարգերուն մէջ կարեւոր ուժեր կրնան բերելու համար: Մնացածը — այն որ քաղաքականութիւն կը բուրդի ու տեսակէտները, կ'ընդունէ ու նրա խոսքով հրապարակ նետուած է, — ինքնին ծիծաղելի է: Ա՛, մեր թերթներուն ու մասնաւոր անոնց ամեն ներքուներուն տարալին է որ յաճախ միջակութեան դիմերուն վրայ պահած է նոյնիսկ շնորհով իր սքանչելիքը, որովհետ, որ մը դարձած անմասն ու անբարեբախտ հովիտներ, մեծած են նոյնիսկ ժամանակակից սերունդին համար:

— Բայց ի՞նչ յոգնութիւն հեռուները կրկնել, այսօր համար ի մտ թողնուած թիւրք միայն մը դարձած է: Մտացուածքն կը տրուի կարեւոր: «Իրական արժանիքը ճիշդ ու յամու աշխատանքով ձեռք կը բերուի»: Քրտուէք տալով որով օժտուած բացառիկ զէմբերը: Մնայն որ նոյնիսկ նման բարեմասնութիւններով ծնած սակաւաթիւ անհատներու գործին մէջ քիչիքի յոյնութիւնն ու ծանրութիւնը նմարող մասեր կան, յարգելիք իր ու հիացմունքի արժանի:

— Բացատրեմ: Թոյլովքը ամբողջ կ'ընդունուի սրբազան է իր Անկախութեանը ձեռագրած: Միջակութիւնը արեւոր տարի յատկացուցած է Ապալուսոյ գրեթէ, ու այս առիթը կրկին առաջով համարեց իր կարեւորը, ու հազար հատոր կարգացած: Պոստիւրթի գիշերներ յատկացուցած է մտթեմաթիական քաղաքակրթութեան և լատիւն ամբողջ միջոցառումներուն մեծագոյն հեղինակները, ու... ասանց զգայապաշտ մը ըլլալու կ'օժիտանայ կարգացած է Վերթէքը: Չեք կրնար անչափ ժխտել, որ արդիւնաւոր վերջուած այս անունները — տաղանդով ու համարով օժուէ — շատ բարձր կը մնան համարել տարուած մեր շատ մը միջակութիւններէն:

— Բայց ստիկա տարակութիւն չէ: Չեմ հասկնար ի՞նչ լրագրութեան պարտականութիւնն է արձագանք ըլլալ աւարտայ ընկերային ու գրա-վեցարեւատական հարցերու, որոնք կարեւորութիւնը չեն ժխտել, այդ պարագային, ինչպէս ընդունուած է քաղաքակրթութեան երկիրներու մէջ, ուր մասնաւոր գիտը շատ բարձր է ու տիրական, պէտք է խորհարարել ճիշդ պատասխանատու մասնակցութեան վաւանի:

ԱՐԱՐ ԱՐԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԲԱԺԱՆՈՒՄԻ ՄԻՋՈՑԻՆ

ԿՈՏՐԱՄ ԹԵՒԵՆԻՆԸ ՎԷՊԷՆ ԳԱՂՈՒՄ

... Եւ ի պատասխան ըսի իրեն. — Ո՛վ Սէլմէ (վէպի հերոսուհին է), ձեր բոլոր այս բաժները պիտի կատարեմ... Զոյգեան հողոյ պահապանը, սիրտս գեղեցկութեանը բնակարանը, կուրծքս վիշտերով գեղեցկանը պիտի ըլլայ այ՛, պիտի սրբեմ զեզ, ո՛վ Սէլմէ, անպակէս ինչպէս գայտերը կը սիրեն գարունը:

Բնագով պիտի ապրիմ, ինչպէս ծագիները կապրին արևուն ջերմութեամբ, քու անունովդ պիտի նուագեմ, ինչպէս ձորը կըրցէ գեղեցկական եկեղեցիներու կոշիկներու հնչիւնին արձագանգը: Միտք պիտի դնեմ քու հողոյ խոտերուն, ինչպէս ծովափունքը կուրկընդէ երգը արեւնեքուն, պիտի յիշեմ զեզ այնպէս ինչպէս կարօտակէզ նոյնը: Ինչպէս գահազօր կ'արքան իր պատուոյ ու փառքերուն օրերը, ինչպէս տարաբաղ զերին՝ ազատութեան և ապահովութեան մասերը:

Պիտի մտածեմ՝ զեզ, ինչպէս հողագործը կը մտածէ հասկերու արձակներուն ու կարեւորութեանը, ինչպէս բարի հովիտը զարմառաւտ մարգարիտն ու զըլլ գրաւոստ առուակները:

... Երբ այդք փայտեցաւ Սէլմէն ծնաւ արու գաւակ մը: Անոր առաջին ճիւղը յօնուտ պէս: Սէլմէ գաւակն զոյգուած այգերը բացաւ, շուրջը նայեցաւ և սենեակին անհիւները ցնծացող զէմբերը դիտեց: Պահ մը վերջ, երբ հայեցեց սենեոց տեսաւ որ կեանքն ու մահը կը մեծաճարտի իր յանձնին մաս: Նորէն այգերը զոյգեց յանձնագին և առաջին անգամ զլալով սգաւակա՛ց գոցեց:

Արեւածագին յետ Սէլմէն ստիճաններուն յետքերը մանկիկը՝ որ առաջին այգեբացն ըրաւ իրեն և նայեցաւ ձորը: Գրեցն մէջ և յետոյ ցնցուով գոցեց զայն վերջնականապէս: Այն ատեն բոխիկը մտեցաւ և առաջին անգամ արեւը զրկէն, անոր այտիկութեան վրայ երկու մեծ կաթիլներ իջան այգեբէն, «այցե՛րու՛ էր, որ կը չուէ՛ արցէն...» ժամաց ինքնիրեն:

... Սեռա՛ն մանկիկը, երբ թաղեցիները և քարեկաններ հաւաքուած մեծ արահին մէջ, զեռ անուցեցաւ, հորը նետ նորածինին կենաց... քաղաքի կը պարզէին: Եւ ճէ՛զ Սէլմէ այգերը բոխիկին յատեմ պրոպագանդա՛ր ինձ տղեկ ու որտեղ վրայ սեղանմ գայն...»:

... Եւ արշալոյսին և մեռա՛ւ արևածագին, այ՛ ո՛ ծնաւ արշալոյսին նետ և մեռա՛ւ արևածագին նետ... ո՛ր մարդ կային զանկն է որ պիտի կրնայ մասնանկար յափիկ մեզ բարեւ համար թէ արշալոյսին գաղտնաբեր միջին արևածագը անցած մէջ ժամը անորի կարճ է զան շարքերը, ուր ազգեր կուգան ու կ'անհետանան:

... Եւ անկիւս մտածուի մը պէս և մեռաւ իրեն հասանցեց մը և աներեւոյթ եղաւ ստուերի մը նման: Սէլմէ Քէրամէ ճայակցեց զգալուց մարտիկներուն, բայց ան (որպէս) չմնաց որ հիշանկացնէ և մահու ճիրանէն ազատ զինքը:

... Կարճկիկ կեանք մը որ սկսաւ պիտի յերուստ վախճանին և լնցաւ ցերեկը: ան սկիզբը. ան նմանեցաւ ցողի կաթիլին, որ խաւարի արեւանտէնէն յարուցանէ, որպէսզի անկն յատնէ հզոր ու երբայրական ոգին հայտնեցան:

... Այ՛, և առաջին հերթին նոր սերունդն է որ պէտք է այս զգացումներով գաղտնաբերուի, ան որ յատկանութիւնները կը սնուցանէ նախորդ սերունդին վրայ: պէտք է կապակցել իր առաջնեկութեանը սուրբութեանը ու իր կամքին արեւակով կը ծառայուի իր կարեւորագոյն զգացումները: Եւ ինչպէս իր կարեւորագոյն զգացումները կ'արտահայտուի իր խոսքով: — Ճիշտ ու ճիշտ, մեզի Արտաւազդի պէտք են վերանորոգ կեանքի և յաղթանակներու համար: Մեր շերտը կ'ընդունուած է, մեր կամքը և նոյնիսկ ոգին խորտակուած է, պէտք է ջրդիտել զանոնք, պէտք է ծծել, ծծել իրականացնող սալի մը վրայ մեր կրկնութեան վաւանի:

